

גולדה מאיר והתקשורת

מירון מדזיני

מבקרים במילוקי, ובהם דוד בן-גוריון ויצחק בן-צבי שביקרו בעיר זו בשנת 1917.

הקשר הראשון שלה עם כתב עת יהודי היה בעת שהפיצה מניות שנועדו לגייס כספים לביטאון תנועת פועלי ציון באמריקה, די צייט. לשם כך נסעה הרבה ופקדה קהילות יהודיות רבות בארצות הברית. כבר אז הבינה כי תנועה פוליטית ללא כלי ביטוי לא תוכל להגיע להמונים שאותם רצתה לגייס. אין עדות כי היא עצמה תרמה מפרי עטה לביטאון זה. בכלל, למעט שנתיים במהלך חייה היא כמעט ולא כתבה מאמרים לעיתונים, בישראל או בחו"ל. היא לא נמנתה עם אותה קבוצה נבחרת של הוגי הדעות, ממניחי היסוד לאידאולוגיה של תנועת העבודה בארץ ישראל שהיו גם עיתונאים והביעו דעתם על המתרחש במאמרים שכתבו. עם קבוצה זו נמנו ברל כצנלסון, דוד בן-גוריון, דוד רמז, משה שרת, זלמן שזר, משה ביילינסון, זלמן ארן ואחרים.

דבר כדגם של עיתונות נכונה

בשנים הראשונות לאחר בואה לארץ, כולל השנים שבהן חיה בקבוצת מרחביה ולאחר מכן בירושלים, למדה גולדה את השפה העברית והחלה לקרוא את העיתונים היומיים שהופיעו בארץ. ב־1925 החלה לקרוא את העיתון דבר שנוסד בידי מפלגתה והסדרות העובדים העברים בארץ ישראל, ועורכו הראשון היה ברל כצנלסון. ייתכן שקראה גם את הארץ שהחל להופיע ב־1918. דבר היה לגולדה דגם של עיתונות שלדעתה ייצגה את הדרך הנכונה. העיתון נועד לא רק לספק מידע לקוראיו, אלא גם לחנכם על האידאולוגיה של תנועת העבודה, יומון "שייצור את המכנה המשותף הרעיוני, את האקלים החברתי ואת הסביבה התרבותית שבאמצעותם יתגבש הציבור וילבש את הדמות הרצויה לו". קוראי דבר נפתחו בפני עולם הספרות והתרבות ביישוב היהודי, קיבלו מידע על הנעשה בעולם ובקרב קהילות יהודיות, וכמובן ביישוב, אך בראש ובראשונה הם חוננו על ערכי תנועת העבודה ומשנתה הסוציאליסטית. העיתון נמנע מסנסציות, מרכילות ומכותרות וזעקות לשמים. הוא לא פרסם תחקירים ולא הצביע על התנהגות חריגה של אישים ושל מוסדות. במידה שהיו כאלה הדרך לטפל בהם הייתה בקרב החברים, ללא פרסומים מביכים. ברל התנגד לתת מקום לפרסום אישי של מנהיג זה או אחר, אם כי העיתון היה מביא במלואם נאומים של המנהיגות במוסדות ובפורומים שונים שמעטים קראו אותם. הוא לא האמין גם בהדלפות מכוונות שנועדו לשמש מעין בלון ניסוי למדיניות זו או אחרת. גולדה וחבריה ראו בדבר את הביטאון שלהם והאמינו

כרבים מבני דורה, האבות המייסדים של מדינת ישראל וראשי תנועת העבודה, גולדה מאיר הבינה את הצורך בדמוקרטיה וראתה בה ערך עליון, אבל עם זאת היו בחשיבתה מאפיינים אנטי-דמוקרטיים וגישתה הבסיסית לתקשורת גבלה לעתים ב"בולשוויזם". תופעה זו אפיינה במיוחד את עמדתה כלפי אמצעי התקשורת בישראל ואת קשריה עמם בייחוד בשנות כהונתה כראש הממשלה (1969-1974). למען האמת זה היה יחסה לתקשורת כמעט לכל אורך דרכה הפוליטית, שארכה חמישה עשורים. מאמר זה ינסה לסקור את המקורות ליחסה של גולדה מאיר לאמצעי התקשורת ולתהות מה עמד בבסיס גישתה ויחסיה עם מה שמכונה הזרוע הרביעית של השלטון, מה היו הגורמים שעיצבו את עמדתה ואיך התמודדה עם התקשורת בישראל במגוון התפקידים שמילאה החל בעלותה לארץ ישראל מאמריקה בשנת 1921.

העיתונים הראשונים באידיש

אפשר היה להניח כי כמי שגדלה וחייה בארצות הברית מגיל שמונה ועד 23, תהיה גולדה מושפעת מהעיתונות החופשית האמריקנית כפי שהתפתחה בסוף המאה התשע-עשרה ותחילת המאה העשרים. לפי התפיסה האמריקנית האזרח צריך להיות בעל ידע נרחב על כל מה שקורה בארצו כדי שיוכל לגבש דעה ועמדה שאותם יביע בבחירות חופשיות. לכן העיתונות צריכה להיות חופשית, ובעיקר בלתי תלויה בגורמים שעליהם היא מדווחת ושאותם היא אמורה לבקר. ידוע כי העיתונים הראשונים שקראה היו דווקא עיתונים יהודיים באידיש, השפה שבה התבטאה בחופשיות עד יום מותה, וכנראה גם הציצה בעיתון היומי במילוקי שבמדינת ויסקונסין בשפה האנגלית. לא היו לה קשיים בקריאת עיתונים באנגלית. היא למדה את השפה כמעט מיד לאחר הגיעה לאמריקה, בשנת 1906, ובבית הספר היסודי הצטיינה כמעט בכל המקצועות שנלמדו. בזיכרונותיה היא אינה מציינת אם אכן הושפעה מהעיתונות האמריקנית שקראה ומאילו מקורות שאבה את ידיעותיה על הנעשה בעולם בכלל ובעולם היהודי ובתנועה הצינית והסוציאליסטית בפרט. ידוע כי בעלה, מוריס מאירסון, היה קורא עיתונים מובהק, ויש להניח כי הוא חלק את מה ששאב מהעיתונים בדובר, ולאחר מכן במילוקי, עם רעיותו הצעירה. העיתונים היומיים במילוקי ובדובר היו עיתונים ליברליים אבל היקף הידיעות על נושאים בין-לאומיים היה בדרך כלל מצומצם, ויש להניח כי נושאים יהודיים נזכרו בקושי. גולדה הגיעה לבגרות במהלך מלחמת העולם הראשונה ולאחר כניסת אמריקה למלחמה בשנת 1917 הוקדש בעיתונים מקום נרחב לידיעות מהחזית בצרפת. המקורות העיקריים שלה לקבלת מידע והבנה על המתרחש בעולם היהודי היו בעיקר

גולדה מאיר, דוד בן גוריון ומשה שרת במעמד הכרזת המדינה, ה' באייר תש"ח

פיוניר פרוי שאותו ערכה גולדה מאיר. "היא פתחה אותו לדברי חברות, שילבה בו כותבים מבחוח, ופרסמה מאמרים בשאלות תנועת הפועלים בארץ ישראל ותנועת הפועלים בכלל, בסוגיות הקשורות בתנועה הציונית וכו', באופן שימשש כלי חינוכי והסברתי. גולדה כתבה מאמרי מערכת ודאגה להוצאת העיתון בצורה סדירה"². הייתה זו הפעם היחידה בחייה הפוליטיים שהייתה אחראית לביטאון תנועתי וכתבה בו מאמרים באידיש ובאנגלית. עם שובה לארץ ישראל ב־1934 עמדה בראש כמה מחלקות בוועד הפועל של הסתדרות העובדים, ובהם קופת חולים, האיגוד המקצועי, המחלקה המדינית של ההסתדרות ומפעלי העזרה ההדדית.

בשנות השלושים מפת העיתונות היומית ביישוב התגוונה. יצאו לאור יומנים מפלגתיים חדשים כהבוקר (הציונים הכלליים), על המשמר (השומר הצעיר), הצופה (תנועת המזרחי), המשקיף (הרוויזיוניסטים) ועיתון ללא בעלות מפלגתית, ידיעות אחרונות, שהחל להופיע ב־1938. ב־1936 נפתחו שידורי הרדיו המנדטורי קול ירושלים, שהיה מכשיר בידי ממשלת המנדט. בשנות השלושים יצא לאור אף עיתון שהקדיש עצמו לידיעות בעלות אופי יותר סנסציוני בשם 9 בערב. לדבר היו מתחרים חדשים, אבל הוא לא איבד את בכורתו ואת מעמדו המרכזי בעולם התקשורת היישובית בעיקר בשל העובדה שמרבית חברי ההסתדרות קראו אותו. גולדה לא עשתה שימוש בדבר על מנת להציג את עמדותיה או להסביר את מהלכיה ולהצדיק את פעולתה בנושאים שונים. היא לא סברה כי נכון להשתמש בעיתון להציג תכניות שטרם בשלו או גובשו או קיבלו את אישור המוסדות העליונים של ההסתדרות. עם זאת דברה במוסדות המפלגה וההסתדרות בכנסים ובפורומים שונים קיבלו ביטוי ולעתים אף סיקור נרחב בדבר. אין עדות כי התקשרה אי פעם

במילה הכתובה. אבל היה להם ברור כי דבר אינו עיתון חופשי ובלתי תלוי לחלוטין. הוא היה בבעלות הסתדרות העובדים וייצג בעיקר את עמדות מפלגת הרוב, מפא"י.

ב־1928 גולדה מאיר הייתה לחלק ממנגנון הסתדרות העובדים, תחילה כאחת מראשי מועצת הפועלות ולאחר מכן כחברה מלאה בוועד הפועל של ההסתדרות בו מילאה מגוון של תפקידים עד שנקראה למלא משימות ברמה הלאומית, תחילה בסוכנות היהודית בשנים 1946-1947, לאחר מכן כשרה בממשלות ישראל בשנים 1949-1966 ולבסוף גולת הכותרת – ראשות הממשלה. בשנת 1930 היא הייתה בין מייסדי מפלגת פועלי ארץ ישראל. ברור היה לה כי דבר יהיה הכלי המרכזי להפצת הרעיונות של מפא"י ולשמירה על בכורתה של מפלגה זו ביישוב ולאחר מכן במדינת ישראל. בשנת 1934, עם שובה לישראל משליחות ההסתדרות באמריקה, היא החלה לקרוא את היומון החדש בשפה האנגלית, *Palestine Post* (שנוסד בשנת 1932 והיה בבעלות חלקית של ההסתדרות), שהיה אף הוא קרוב למפא"י ועורכו הראשון, גרשון אגרון, היה עולה מארצות הברית גם הוא.

גולדה העורכת

בין השנים 1931-1934 שימשה גולדה שליחת ההסתדרות בארצות הברית, במיוחד לתנועה *Pioneer Women*, ארגון הנשים חברות התנועה הציונית-סוציאליסטית פועלי ציון שתמכה ביישוב בארץ ישראל באמצעות ההסתדרות, והייתה המזכירה הכללית של ארגון נשים זה. במהלך שליחותה הוכפל מספר החברות בארגון ובסוף שליחותה הוא מנה למעלה מ־5,000 חברות. אחד מהמכשירים החשובים שעמד לרשותה היה ביטאון התנועה, הדויריחון די

כהגינות בחיים הציבוריים, יושר, נאמנות לדרך ושוויון, בחיזוק החוסן והעוצמה הלאומיים ובצורך בהקרבה למען השגת מטרות הצינונות והסוציאליזם. היא לא היססה להביע את עמדותיה אבל עשתה זאת לא ברבים אלא בפורומים סגורים וגם שם השתמשה בלשון רמזים על נושאים כמאבק המזוין, עלייה ב' וחיזוק כוחה של "ההגנה". היא הבינה היטב את חשיבותה של העיתונות הכתובה לא רק כמקור מידע אלא גם כמכשיר לחינוך, להסברה ולגיוס היישוב למשימות החדשות שעמדו בפניו ערב סיום המנדט. אם התפלמסה עם עורכים ועיתונאים הרי זה נעשה בצנעה, על כוס קפה בביתה או בבית קפה. לעתים רחוקות זימנה כתבים למשרדה בבניין הסוכנות היהודית. עם זאת הקפידה על קיום מסיבות עיתונאים מטעם המחלקה המדינית של הסוכנות לכתבים מקומיים ולכתבי חוץ גם יחד (כאמור, חלק מהמקומיים עבדו גם עבור גופי חדשות זרים). החשש הגדול שלה היה מפרסום ידיעות העלולות לגרום נזק מדיני. יכולתה לנצל את אמצעי התקשורת בלטה בשתי שליחויות שביצעה במהלך מלחמת העצמאות לגיוס אמצעים לרכישת נשק בארצות הברית. האחראים למסע גיוס הכספים, שהניב כמעט מאה מיליון דולר (כשליש מכלל הוצאות מלחמת העצמאות), הבינו את יכולת ההסברה שלה והפגישו אותה עם עיתונאים, חברי מערכות עיתונים וכמובן תחנות רדיו. היא החלה להסתגל גם למכשיר התקשורת החדש שבו תעשה פלאים – הטלוויזיה. העובדה שאישה "אמריקנית" הולכת ליטול חלק מרכזי בהקמת המדינה היהודית ועתידה למלא תפקידים בכירים הציתה את דמיון הכתבים. ואכן היא לא הכזיבה. בביקורה השני בחודשים מאי-יולי 1948 היא כבר הייתה חתומה על מגילת העצמאות של ישראל ומועמדת להיות הצירה הישראלית הראשונה במוסקבה בעיצומה של המלחמה הקרה. שתי עובדות אלה הספיקו לעשותה לנושא מסקרן ומרתק. הישגיה באמריקה בשנת 1948 היו לא רק בגיוס כספים, אלא גם בגיוס דעת קהל אוהדת למדינה החדשה. "המורה ממילוקי", כפי שכונתה במספר גדל והולך של כתבות, הייתה לשם דבר לא רק בקרב יהדות אמריקה אלא גם בקרב קובעי המדיניות של מעצמה זו. גולדה שימשה ציר ישראל במוסקבה תקופה של פחות משמונה חדשים. מבחינת יכולות ההסברה שלה הייתה זו תקופה מבוצצת. בשל אופי המשטר נבצר ממנה להגיע לאמצעי התקשורת ברוסיה הסובייטית וכל מה שיכלה לעשות הוא לשמור על קשר עם מספר קטן של כתבי חוץ במוסקבה, חלקם יהודים. אבל יכולתה לתקשר עם יהדות ברית המועצות או עם הציבור הכללי נמנעה. עם זאת היא ואנשי סגל הצירות עשו מאמץ עילאי למצוא מסילות אל היהודים וכמה ביקורים בבית הכנסת המרכזי במוסקבה בתקופת החגים בספטמבר 1948 עוררו הפגנות תמיכה אדירות במדינת ישראל.⁵

גולדה זכרה את שבע שנות כהונתה כשרת העבודה והבינוי הגדולה והצורך למצוא לעולים שיכון, תעסוקה, שירותי בריאות וחינוך, ולקלוט אותם לתוך החברה הישראלית הוותיקה. הנושאים שעליהם הייתה מופקדת היו מרכזיים לעתידה של החברה בישראל, אבל הם לא עוררו עניין מרכזי באמצעי התקשורת שהעדיפו, מדרך הטבע, להתמקד יותר בנושאי חוץ וביטחון. מעטים שמו לב למסכת החקיקה שגולדה טוותה והעבירה בכנסת, אשר כללה בין היתר את חוק חיילים משוחררים, את חוק איסור אפיית לילה, את חוק החופשה השנתית, את חוק עבודת הנשים, את חוק עבודת הנוער,

לעורכי דבר להבטיח כי דבריה בפורום זה או אחר יובאו בעיתון. היא אף לא ביקשה להתראיין ביומנים האחרים על מנת להתוכח עם עמדת העיתון. אין כל עדות כי אי פעם הופיעה ברדיו המנדטורי קול ירושלים בנושא כלשהו בעברית או באנגלית. שמה לא נזכר ברדיו עד אמצע שנות הארבעים.

גולדה המסבירה

כישורי ההסברה של גולדה מאיר בלטו מיד עם עלייתה לארץ. ידיעת האנגלית ויכולת השכנוע שלה הביאו לכך שהיא התבקשה לעסוק בהסברת עמדת ההסתדרות, ולאחר מכן של היישוב בפורומים שונים בארץ ישראל, באירופה ובארצות הברית. היא הבינה את החשיבות של שיחות רקע לא לייחוס ולעתים רחוקות לציטוט. היא הבינה גם את חשיבותה של מסיבת עיתונאים וידעה לנצל מכשיר זה בכישרון. אחת הפעמים הבולטות שבהן יזמה מסיבת עיתונאים הייתה בסיום ועידת אוויאן, שכונסה ב-1938 ביוזמת הנשיא רוזוולט לדיון בבעיות הפליטים באירופה. הכוונה הייתה בעיקר לפליטים יהודים מגרמניה שאף מדינה לא הייתה מוכנה להעניק להם מקלט (וזה כלל את ברזיל שטענה כי אין לה מקום עבורם). גולדה הייתה משקיפה בוועידה מטעם ההסתדרות. בסיום הוועידה דיווח כתב ה-*Basler National Zeitung* כי אישה יחידה אחת ניצבה מול מספר רב של כתבים סקרנים וענתה בחן על שאלותיהם. משנשאלה מהן מחשבותיה בתום הוועידה, ענתה: "יש לי אידיאל אחד נגד עיני. יש דבר אחד שאני רוצה לראות בהתגשמותו בטרם מותי, וזה שעמי לא יזקק עוד להצהרות תמיכה".³

ביולי 1946, בעקבות מאסרם של מנהיגי היישוב ב"שבת השחורה", ה-29 ביוני 1946, נבחרה גולדה מאיר למלא את מקומו של מנהל המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, משה שרת, שנכלא בלטרון. בתוקף תפקיד זה הייתה ממונה על קשרי החוץ של היישוב ועל מגעיו עם שלטונות המנדט ועם הקונסולים הזרים בירושלים. חלק מרכזי מעבודתה היה קיום קשר עם קבוצה גדולה של כתבי חוץ בירושלים, חלקם ישראלים שעבדו במשרה חלקית עבור עיתונים בחו"ל ומיעוטם כתבים זרים במשרה מלאה, לא ישראלים ולא יהודים, שנשלחו לסקר את ארץ ישראל בחודשים האחרונים של המנדט הבריטי. דובר הסוכנות היה גרשון אבנר (לימים שגריר ישראל בכמה מדינות ומזכיר הממשלה). הוא הפגיש את גולדה עם כתבי החוץ שמצאו בה מקור זמין, מבין, מתחשב ויודע לייצר כותרות. כך החל שמה להופיע בניו יורק טיימס, בטיימס הלונדוני, בדיילי טלגרף, בעיתונים בצרפת ובכמה מדינות אחרות. עם העיתונות הישראלית היא קיימה קשר באמצעותו של אבנר ובעיקר באמצעות ועדת העורכים. גוף זה הוקם על ידי העורכים בשנת 1942 על מנת לגבש חזית אחידה מול שלטונות המנדט הבריטי. בשיחה עם עיתונאים בשנת 1973 היא נזכרה כי ועדת העורכים היה פורום לא רשמי, "שלושה-ארבעה עורכים היו באים אלי הביתה במעונות עובדים, ובאמת, לרוב סיפרתי להם כמעט הכל, ולא הכשילו אותי ולא הכשילו את העניין אף פעם".⁴ הייתה זו תקופת שיא של עיתונות מגויסת למען היעד של הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל.

כבר אז בלט אצלה קו מנחה ביחסה אל העיתונות: שמירה על סודיות, זהירות בפני הדלפות וקיומה של חזית אחידה של כל היישוב להשגת היעדים הלאומיים. היא דגלה בקיומם של ערכים חיוביים

גולדה מאיר, שרת החוץ והנשיא יצחק בן צבי בקבלת פנים למשלחות דיפלומטים, 1958

משאלות עוינות ובלתי צפויות מקרב הכתבים הישראליים, שאת חלקם ראתה כבלתי אחראים, כרדודים וכרודפי סנסציות, והעדיפה להעניק ראיונות לכתבי חוץ. היא הפכה שוב למרואיינת מבוקשת בקרב קהיליית כתבי החוץ הגדולה בישראל בשל תשובותיה הענייניות מבלי ללכת סחור סחור. דובר משרד העבודה באותם ימים, זלמן חן, לא היה צריך לעמול קשה כדי "למכור" לציבור את שרת העבודה או להכחיש דברים שאמרה או לבקש מכתבים שיראינו אותה. הם ידעו כי גולדה לעולם לא תהיה מקור להדלפות. היא ראתה במדליפים גנבים המוכרים סחורה גנובה ובעיתונים שפרסמו את ההדלפות – סוחרים בסחורה גנובה. מרבית תלונותיה כנגד העיתונות הופנו מדרך הטבע ליומונים כהארץ, הבוקר, על המשמר, למרחב, חירות, הצופה, המודיע ושני הצהרונים מעריב וידיעות אחרונות. למעשה היא יכלה לסמוך רק על דבר וג'רוזלם פוסט, על קול ישראל ועל גלי צה"ל.

מאחר שהעיתונות בשנות החמישים הייתה בעיקר עיתונות בבעלות מפלגתית, היא לא ראתה צורך לבזבז זמן בשכנוע העיתונות של מפלגות האופוזיציה. היא דגלה בחופש העיתונות כמכשיר חשוב להפצת הדמוקרטיה בישראל החדשה, אבל העדיפה לא להתנגש באמצעי התקשורת, להיזהר מחשיפת יתר שמא תואשם בקידום מעמדה ושאיפה לתפקידים בכירים יותר. עם זאת היו נושאים שבהם תקפה את העיתונות על גילויי אי פטריטיזם (או עודף פטריטיזם), וחששה כי הציבור ינהה אחרי עיתונות זולה וסנסציונית חסרת אחריות העלולה לסכך את המדינה בבעיות קשות.

דוגמה בולטת לכך הייתה פרשת לבון. היא העדיפה כמעט מתחילת הפרשה, ביולי 1954, שהנושא יטופל בשקט ובחשאי בדרגי המפלגה הבכירים ביותר ולא בידי גופים פתוחים שחקירותיהם ילוו על ידי

את חוק החניכות וגולת הכותרת – חוק הביטוח הלאומי. כדרכה, היא לא ניצלה את העיתונות לקדם את מעמדה במפלגה או בממשלה (שהיה איתן כבר משנת 1949) או להציג בציבור כמה מרעיונותיה, או לנגח את עמיתיה השרים או אף להפריח "בלוני ניסיון" לבחון את תגובת הציבור על חוק זה או אחר. היא העדיפה את הוויכוחים בחדרי החדרים של הממשלה או בקרב הנהגת המפלגה ("שרינו" ו"חברינו").

העדפה לכתבי חוץ...

באותם ימים העדיפה גולדה למסור את הודעותיה החשובות מעל בימת הכנסת ולא במסיבות עיתונאים או בהופעות בפני גורמים שונים. יש להניח כי גולדה מאיר לא הייתה מודיעה על מהלכים מדיניים חשובים ביותר בפני "כנס הרצליה" או "כנס קיסריה". היא רחשה כבוד רב לכנסת ולוועדותיה והשתדלה להימנע מלגלוש לנושאי חוץ וביטחון, שהיו בתחומי סמכותם של בן-גוריון ושרת. לעתים רחוקות, בעת שמילאה את מקומו של שר החוץ שנעדר עקב נסיעה לחו"ל, דיברה בענייני חוץ. היא התנגדה בתוקף להדלפות מדיונים בנושאים עדינים במיוחד. בשל מעמדה הבכיר בממשלה היא הייתה שותפה נאמנה לדיונים על כמה מהנושאים הרגישים ביותר של המדינה – יחסים עם המעצמות, מהלכים דיפלומטיים, רכישת נשק ונפט, קבלת הלוואות חוץ, השילומים מגרמניה (התנגדה רגשית, הצביעה בעד בשל סיבות כלכליות טהורות), פעולות תגמול (בדרך כלל תמכה כדי לשמור על מורל האוכלוסייה, ובייחוד בקרב העולים החדשים שיושבו בפריפריה). הנושאים שבהם עסקה לא הצריכו הופעות בפני ועדת העורכים, והקו שנקטה היה לא לכנס מסיבות עיתונאים כדי להודיע על כל מהלך שמשרדה ביצע או עמד לבצע. היא חששה

השגריר המיועד, שמשפחת שלוש נוסעת לבלגרד. תגובתה הייתה – להליט את ראשה בידיה. היא לא ידעה אם לצחוק או לבכות. סיפור אחר שנפוץ בשנת 1958 היה פגישתה עם ראש ממשלת איטליה, אמינוטורה פנפאני. הוא שאל אותה מה עושים בישראל למנוע פרסום ידיעות חשאיות. היא הסבירה לו מהו מוסד ועדת העורכים ואמרה כי סומכים על העורכים יותר מאשר על שרי הממשלה. לאחר מכן שאלה אותו מה הנוהג באיטליה. תשובתו הייתה כי אחרי ישיבות הממשלה הוא מכנס את העיתונאים ומספר להם את כל מה שהתרחש, כולל הנושאים הרגישים ביותר. אינך חושש? היא שאלה. תשובתו הייתה: אין סכנה שיפרסמו, כי ממילא הם אינם מאמינים לאף מילה שיוצאת מפי.

היה ברור לה כי בתפקיד שרת החוץ אין מנוס ועליה להעניק ראינות, אבל היא העדיפה בעיקר שיחות רקע לכתבי חוץ קבועים או מבקרים. כבר אז היה ברור כי היא שולטת היטב במדיום הטלוויזיה. בנושא זה היה לה ויכוח עם בן-גוריון. הוא התנגד להפעלת טלוויזיה בישראל מחשש שתעודד צריכה, מטריאליזם ופחד מאמריקניזציה של תרבות ישראל. היא סברה כי הטלוויזיה תקרב את הפריפריה למרכז ותהיה מכשיר חשוב להוראת עברית ולחינוך לאזרחות. היא הניחה כי הטלוויזיה, כמו קול ישראל, יהיו בפיקוח בצורה זו או אחרת וימלאו אחרי תקנות הצנזורה. היא לא שאפה להרחיב את סמכויות הצנזורה ודיברה הרבה על הצורך בחופש הביטוי, אבל בעת שהנושא נראה בעיניה רגיש במיוחד היא לא היססה לדרוש משר הביטחון להפעיל את הצנזורה. ערב התפטרותו הסופית של בן-גוריון מראשות הממשלה היא התייצבה בביתו (ב-16 ביוני 1963) ודרשה כי יפעיל את הצנזורה למנוע פרסום ידיעה "על אימוניהם של חיילים ישראלים בגרמניה. הללו שוגרו לשם – על מדיהם – ללמוד להפעיל תותח נ"מ מכון רדאר [...] שהיה נחוץ ביון היתר להגנתה של דימונה ממטוסים מנמיכי טוס"⁶. הוא סירב. במקרה אחר היא הסמיכה את בכירי משרד החוץ לבקש מקול ישראל להצניע את נאומו של נשיא תוניסיה, חביב בורגיבה, במחנה פליטים ביריחו שבו קרא למדינות ערב להשלים עם קיומה של ישראל. חששה היה כי זה ירפה את נכונות העם לקורבנות אם תפרוץ מלחמה.

לעומת יחסה המסויג לעיתונות המקומית, בכל מסעותיה במדינות חוץ היה סדר יום קבוע, שכלל פגישות עם ראשי המדינה המארחת, עם שרי החוץ, עם דיפלומטים בכירים, עם הקהילות היהודיות, עם מערכות עיתונים חשובים וכן מסיבות עיתונאים והופעות ברדיו ובטלוויזיה. כנהוג באותם ימים נסעה שרת החוץ בטיסות מסחריות (אמנם במחלקת עסקים ולא במחלקה ראשונה), מלווה במזכירה אישית, דיפלומט ישראלי ומאבטח אחד. עיתונאים לא הוזמנו ללוות את השרה במסעותיה, והפרסום שניתן לביקוריה הרבים בחו"ל היה מועט. היא לא הצרה על כך כלל. אם היה עניין שסברה כי היה רצוי לתת לו פרסום לפעולתה היה זה מדיניותה ביבשת אפריקה. ישראל פתחה כמעט שלושים נציגויות דיפלומטיות ברחבי היבשת שמרבית מדינותיה זכו בעצמאות במהלך כהונתה כשרת החוץ. היה זה אולי הישגה הבולט ביותר, אשר עשה רושם גם על אזרחי ישראל. אלה התרשמו מאוד ממסכת הביקורים של ראשי מדינות אפריקה בישראל, שהייתה עדיין נצורה בימים שלפני מלחמת ששת הימים.

נושא שעורר בה כעס רב היה הפרסומים על מצב בריאותה. היא טענה כי מצב הבריאות של אישיות פוליטית אינו מעניינו של הציבור

העיתונות מחשש לביטחון המדינה ולקשריה עם בריטניה ועם ארצות הברית. היא חששה גם שעיתונות סנסציונית עלולה לפגוע בחוסן העם ובערכי יסוד שהאמינה בהם כל ימיה – חברה צודקת, הוגנת, שומרת חוק, שואפת שלום, סוציאליסטית. כמו כן סברה שהעיתונות עלולה – לא בזדון או בכוונה רעה – לערער כמה מוסכמות ולפגוע בנכונות החברה המתהווה להקריב קורבנות באותן שנים קשות. לכן היא תמכה בשליטת מפא"י על מרבית הפרסומים בשפות זרות כמכשיר להגיע אל העולים החדשים שטרם למדו עברית. ואכן, מפא"י שלטה בעיתונות באידיש, בהונגרית, בפולנית, ברומנית, בצרפתית ואף בערבית. היא הבינה כי העיתונות חייבת לקיים את עצמה בעיקר מפרסום, אבל חששה שמא פרסום מוצרי מותרות עלול לפגוע בכלכלת המדינה ולקדם הנתנות ומטריאליזם.

סלידה מהדלפות

עמדתה כלפי העיתונות הישראלית שגובשה במשך עשרות שנים לא השתנתה בעשר שנות כהונתה כשרת החוץ (1956-1965). אחד הנושאים הראשונים שבהם שיתף אותה בן-גוריון עם כניסתה לתפקיד היה היקף הרכש מצרפת ותחילת המגעים עם הממשלה והמטה הכללי של צבא צרפת שהובילו באוקטובר 1956 ל"מבצע קדש". המבצע היה סודי ביותר ומספר יודעי הסוד היה מצומצם. גולדה לא שיתפה את בכירי משרד החוץ במידע שהיה לה ואף לא את שגרירי ישראל בבירות החשובות. הפעם העיתונות הייתה להוטה להשיג ידיעות על המתרחש וגולדה הפכה להיות אובייקט עיתונאי ממדרגה ראשונה. היא נזהרה שלא לחלוק סודות אף עם הקרובים אליה ביותר, מחשש להדלפות. בנושאים אלה היא העדיפה שאת קשרי העיתונות ינהלו דוד בן-גוריון, שמעון פרס ולאחר התחלת המבצע – הרמטכ"ל, משה דיין. היא פחדה שמא מפגשים עם עיתונאים, אפילו עם חברי גוף האמון על שמירת סודות כמוסים כוועדת העורכים, יסגירו את העדר התלהבותה מהמבצע, מהשותפים הבריטים והצרפתים ואף משמעון פרס וממשה דיין.

היא העדיפה לא לכנס מסיבות עיתונאים קבועות לכתבי פנים או לכתבי חוץ והתמקדה בפגישות עם ועדת העורכים, בייחוד במקרים שהיה צורך למנוע פרסום ידיעות מזיקות (הלחץ האמריקני על ישראל בעניין הכור בדימונה, יחסי ישראל עם איראן בתקופת השאח, יחסי ישראל-תורכיה, יחסי ישראל-גרמניה, התהוות היחסים המיוחדים בין ישראל לארצות הברית אחרי פגישתה עם הנשיא קנדי בדצמבר 1962). גם בתפקיד זה היא הביעה סלידה מהדלפות שהיו לחם חוקם של כמה דיפלומטים ישראלים בכירים. התחרות בין עיתוני הבוקר, ובייחוד בין מעריב לידיעות אחרונות, גברה ובאה לידי ביטוי במאבק בין הכתבים המדיניים שלהם, יוסף חריף ואריה צימוקי. לשניהם היו מקורות מעולים והם קיבלו הרבה מידע משרי ממשלת בן-גוריון, ואחרי שהתפטר – מחברי ממשלת לוי אשכול. באותם הימים נפוץ סיפור על כך שגולדה החליטה להפסיק את נוהג ההדלפות ממשרד החוץ, ולשם כך חיפשה מקרה בוחן. המקרה התרחש בעת שאריה צימוקי פרסם בידיעות אחרונות ידיעה על מינוי הצפוי של אביעזר שלוש לשגריר ישראל בבלגרד. גולדה רתחה מזעם, זימנה את צימוקי וכלאה אותו במשרדה עד שיגלה לה את זהות המדליף. היא נעתרה אחרי שאמר לה כי יביא את המדליף. הוא הלך הביתה והביא את בתו בת הארבע, ששמעה מילד שהיה אתה בגן הילדים, בנו של

ראש הממשלה – מציאות תקשורתית חדשה

במאס 1969 החלה גולדה לכהן כראש הממשלה, ומצאה שהמציאות התקשורתית במדינת ישראל השתנתה. העיתונים המפלגתיים כמעט נעלמו, להוציא דבר, שהיה אף הוא בתחילת שקיעתו. העיתונים המפלגתיים היחידים שנותרו היו בעיקר של המפלגות הדתיות ולמרחב, עיתון מפלגת אחדות העבודה, שימיו היו ספורים. מספר הקוראים של יומני מפי"י בשפות זרות הידלדל מדרך הטבע בעת שמאות אלפי עולים חדשים עברו לקרוא עיתונים בעברית. תפוצתם של שני הצהרונים עלתה פלאים והשפעתם על קובעי המדיניות גברה. עם כניסתה לתפקיד החלו שידורי הטלוויזיה הממלכתית והיא תמכה בהנהגת שידורים אלה, כל עוד יהיו בפיקוח ממלכתי ולא יהיו מסחריים. עמדתה הייתה כי מכשיר זה יסייע לקלוט את העולים החדשים, ינחיל להם ערכי ציונות ואהבת מולדת, את הלשון העברית ואת הווי המדינה, ויקל על היקלטותם והשתלבותם בחברה הישראלית. היא הייתה משוכנעת כי ערוץ טלוויזיה אחד, ללא מתחרים מסחריים, יעזור לחזק את התרבות הישראלית ולעצב זהות ישראלית חדשה. מבחינתה תכנית כ"שרתי לך ארצי" הייתה הדגם להנחלת ערכים, נוסטלגיה ובניין אומה. משום כך היא תקפה בחריפות רבה תכניות בידור וסטירה כ"ניקוי ראש", בייחוד אחרי שהמושאים להתקפות, ולדעתה לביזוי, היו שרי ממשלתה. היא זעמה במיוחד על תכנית אחת ששמה את שר האוצר פנחס ספיר ללעג ולקלס. היא סברה כי העיתונות המקומית תקפה את הממשלה בשל התחרות הגדלה ובעיקר כדי לרצות את קוראיה. היא טענה כי "העורכים אמרו לי זאת... כל מה שחסר לנו זה בתי דין עממיים שיחליטו מי הבא בתור לתלייה. כאילו הרדיו והטלוויזיה מנהלים על ידי האופוזיציה. התביישתי בסטירה על פנחס ספיר ביום ששי האחרון. היא הייתה חסרת טעם וזו לא הייתה התכנית הראשונה מסוגה".⁷

במיוחד הטרידו אותה ההדלפות. ביוכרונותיה היא כתבה: "הדבר האחר שמירר את חיי באותה תקופה שהייתי ראש הממשלה – ונושא שלקח לי חודשים להסתגל אליו וגם אז חלקית – הייתה החירות שבה שרים שונים חלקו דברים עם העיתונות, וזאת בנימוס. הזרם הבלתי פוסק של הדלפות מדיוני הממשלה הרתיח אותי, ואם כי היו לי חשדות שלי לגבי מקורות ההדלפות הסנסציוניות על ידי מי שכונה כתבים דיפלומטים שקיבלו את פני לעתים קרובות בעיתוני הבוקר. לא יכולתי להוכיח זאת – פירוש הדבר שלא יכולתי לעשות הרבה בעניין".⁸ במקרה אחד היא ביקשה משירות הביטחון הכללי לגלות את השר המדליף. השר מנחם בגין סירב להיבדק במכונת אמת (הוא לא היה המדליף). לימים התברר כי המדליף היה שר ממפלגתה שדיבר לתומו באספת חברים בקיבוצו לביל ששי. הוא לא ידע כי בקרב הנוכחים ישנו עיתונאי. היה ברור לה כי להדלפה יש תמורה בקידום המדליף, בהזכרת שמו בתקשורת לעתים קרובות. לכן נטתה לקבל החלטות בגופים קטנים עם מספר משתתפים נבחר ומועט כדי להבטיח שלא תהיינה הדלפות. בקרב גופים לא פרמליים אלה בלט מה שכונה לימים "המטבח" של גולדה (שנפגש ערב ישיבות הממשלה בביתה בירושלים, בחדר האורחים ולא במטבח). גולדה, כשרה הממונה על שירותי המודיעין של ישראל, התקשתה להתמודד עם כשלים חמורים כטבח בספורטאי ישראל במשחקים האולימפיים במינכן בספטמבר 1972 וכפגיעה במלצר מרוקני חף מפשע בלילהאמר שבנוברגיה, במרדף אחרי האחראים לטבח במינכן. לכן הייתה זהירה בכל

וסברה כי יריביה הפוליטיים, בעיקר ראשי רפ"י, אחרי הקמתה של מפלגה זו ב-1965, הם אשר עמדו מאחורי הפרסומים בעיתונות בישראל ובייחוד בחו"ל. ואכן, בסוף 1965 נתגלתה בגופה מחלת הלימפומה (סרטן בלוטות הלימפה) שהחשישה את החלטתה לפרוש ממשד החוץ. אבל היא החלימה ממחלה זו והחזיקה מעמד עד מותה בגיל שמונים, בדצמבר 1978. הדלפה אחרת שהרתיחה אותה הייתה הידיעה בקיץ 1965 על הסכמת ממשלת ארצות הברית לספק טנקים לירדן במקביל לאספקת טנקי "פאטון" לישראל. הדלפה זו נחקרה על ידי שירות הביטחון הכללי, אבל ללא תוצאות. היא חרדה שמא ייודע כי באוקטובר 1965 נועדה בפריס עם מלך ירדן, חוסיין. הייתה זו הפגישה הראשונה בכמה עשרות פגישות כאלה; האחרונה שבהן התקיימה במאס 1974. בפגישה בפריס ב-1965 הבטיח לה חוסיין, ואף נתן לה את "דיברתו כמלך", כי הטנקים הללו לא יחצו את הירדן. מרביתם נלקחו שלל על ידי צה"ל במלחמת ששת הימים בגדה המערבית. זהו המקור לאמרתה כי "הבטחת מלך היא לא תמיד מחייבת".

מזכירת מפי"י – הקשרים מתחדדים

כשהחלה לכהן כמזכירת מפי"י בפברואר 1966 התחדדו קשריה עם יומנים. היא האשימה אותם בנטייה בולטת למפלגת רפ"י שפרשה ממפי"י, בין היתר בשל פרשת לבון. הדברים הגיעו לשיאם בתקופת הכוננות ערב מלחמת ששת הימים. היא סברה כי הארץ, ידיעות אחרונות ומעריב עמדו בראש המסע להכפיש את ראש הממשלה ושר הביטחון לוי אשכול, לגרום להפלתו ובשלב ראשון להוציאו ממשד הביטחון ולמנות תחתיו את משה דיין. הרוחות התלהטו במיוחד אחרי הופעת ראש הממשלה ברדיו ב-28 במאי 1967, ובה הודיע על קבלת ההצעה האמריקנית לתת הזדמנות נוספת למיצוי מהלכים דיפלומטים. במהלך הנאום הסתבך אשכול בהקראתו ונוצר רושם כי הוא מגמגם ואינו שולט היטב בחומר. למחרת תמהו מאמרי מערכת בכמה עיתונים בעלי תפוצה רבה אם אשכול הוא האדם המתאים להוביל את מדינת ישראל במערכה על קיומה. בצמרת מפי"י התעוררו ספקות לגבי מנהיגותו של אשכול והם הכריעו בצורך להעביר את משרד הביטחון למשה דיין. גולדה מאיר הייתה אולי המנהיגה היחידה שתמכה באשכול ולא ראתה כל צורך לחולל שינוי בהנהגה. לימים היא טענה כי לא היה כל צורך להעביר את משרד הביטחון לדיין וכי צה"ל היה מוכן היטב למערכה.

מאותם ימים היא לא סלחה לשלושת העיתונים הללו על חלקם בהורדת המורל בקרב העם בישראל ערב מלחמה, בהטלת ספק בתבונה של המנהיגות הנבחרת ובניסיון הרחוב להביא להפלתה. בכך באו לידי ביטוי רחשי לבא העמוקים – הרחוב לא יכתוב כיצד להתנהג, ובעיקר כיצד לפעול. ב"רחוב" התכוונה למעצבי דעת הקהל, ובהם שלושת העיתונים הנ"ל. ייתכן שעמדתה הושפעה גם מכמה מאמרים לא מחמיימים שהתפרסמו על התנגדותה למינוי משה דיין ועל היותה נקמנית ומנותקת מהמציאות ומרחשי העם. למרבה האירוניה, "הרחוב" שדרש להכניס את דיין למשרד הביטחון במאי 1967, הוא אשר תבע את סילוקו משם אחרי מלחמת יום הכיפורים, ותביעה זו גרמה במישרין להחלטתה של גולדה מאיר להתפטר באפריל 1974.

היום הייתה ההאשמה כי מדיניותה גרמה לקיפאון והובילה במישורין למלחמת יום הכיפורים.

יחסי ציבור גרועים

ההיסטוריונים חלוקים בנושא, אבל אין ספק כי יחסי הציבור של ממשלת גולדה מאיר היו גרועים. הדבר בא לידי ביטוי בתגובה המהוססת ולעתים המגומגמת בנושא הזמנת ד"ר נחום גולדמן לבקר בקהיר באביב 1970. עמדותיו היו ידועות והיה ברור כי לא יוכל לנסוע באישורה של ממשלת ישראל ובהסכמתה ולנהל משא ומתן בשמה. אבל הדרך שבה הוצג העניין גרם נזק רב והביא בעקיפין למכתב השמיניסטים שבו נמתחה ביקורת על הממשלה ועל ראשה שהיא האשמה בנוקשות שלא לצורך. נושא אחר שבו היה ביטוי לכך הייתה תגובת ממשלת ישראל לתזכירו של נציג המזכיר הכללי של האו"ם, גונאר יארינג, ששאל את הצדדים כיצד הם רואים את השלום. בתשובת מצרים נאמר כי היא תהיה מוכנה להסכם שלום עם ישראל תמורת נסיגה מלאה מהשטחים, פתרון בעיית הפליטים ברוח החלטות האו"ם, הצבת כוחות בין-לאומיים ופירוז משני עברי הגבול, מצרי טיראן פתוחים על פי החוק הבין-לאומי ותעלת סואץ פתוחה לשיט על פי אמנת קושטא משנת 1888. בתשובה המצרית לא נאמר דבר על משא ומתן ישיר או על נורמליזציה. במקום להגיב על התשובה המצרית ולבקש פירוט והסברים, נראה היה כי ישראל דוחה את העמדה המצרית. עמדת הממשלה נוסחה על ידי השר גלילי, שהיה הממונה גם על שירותי הסברה פנים. הוא התעקש על ניסוחים מפולפלים ומסובכים במקום לומר בפשטות כי ישראל רוצה לשמוע יותר. במקום להבין כי יחסי הציבור של ממשלתה היו רעים, העדיפה גולדה מאיר לבקר את אמצעי התקשורת.

עד יולי 1973 לא היה דובר ללשכת ראש הממשלה. גולדה חשבה שאין צורך באדם שיסתובב בלשכה וירצה לדעת סודות כמוסים ואולי אף ימעד בלשונו. היא חשבה כי את המגעים עם העיתונות יוכל לקיים מנהל לשכתה ויועצה הבכיר, שמחה דיניץ. לאחר שמונה לשגריר ישראל בווינגטון העדיף יורשו בתפקיד המנהל הכללי של משרד ראש הממשלה למנות דובר, שבמקרה היה גם מנהל לשכת העיתונות הממשלתית בירושלים (כותב שורות אלה). בכך נחסך תקן ולא היה צורך למנות יועץ תקשורת מבחוץ. גולדה לא חיפשה יועצי תדמית וכמעט לא ביקשה משאלי דעת קהל בנושאים שונים. מבחינה זו היא דמתה לבן-גוריון, שאמר לעתים קרובות: אינני יודע מה העם רוצה, אני יודע מה העם צריך. אולי היא לא השלימה עם העובדה כי הייתה ראש ממשלה של מדינת ישראל שעמדה בראש דיווחי החדשות בעולם ומספר כתבי החוץ שבה גדל בהתמדה (משישים ערב מלחמת ששת הימים עד למעלה ממאתיים ערב מלחמת יום הכיפורים). היא לא דרשה מאנשי לשכתה להדליף או לשתול ידיעה כזו או אחרת בעיתון כדי לבחון תגובות (אולי להוציא הראיון לטיימס הלונדוני, שוב עיתון זר). היא גם סברה כי קשריה האישיים עם כמה עורכים וכתבים בכירים יספיקו במקום לבנות מערכת ענפה של קשרי עיתונות במשרד ראש הממשלה. ראשי ממשלה שבאו בעקבותיה העסיקו יועץ תקשורת, דובר לעיתונות פנים, דובר לעיתונות חוץ. היא רצתה לשכה קומפקטית, ובעיקר הקפידה שלא תהינה הדלפות ממנה. היא ניסתה לא להעניש כתבים על מאמר זה או אחר. פעם אחת ביטלה ארוחת צהריים עם חברי מערכת הווינגטון פוסט לאחר

התייחסות פומבית שלה לפעולות המוסד ושירות הביטחון הכללי. הייתה לה טענה נוספת נגד העיתונות הישראלית: היא סברה כי יש להבדיל בין מסירת אינפורמציה ובין פרשנות. למרות חילוקי הדעות יש למסור אינפורמציה מדויקת, צריך לצטט במדויק מה אמר כל דובר שצוטט, ואחר כך, במאמר ראשי או במאמר פרשנות, אפשר לקרוע את הדובר לחתיכות. היא הייתה משוכנעת כי עיתונאי או עיתון המערב את הידיעה בפרשנות אינו ממלא את התפקיד הראשוני שיש לעיתונות – למסור אינפורמציה מדויקת. היא גם חשבה כי אחד הפגמים של העיתונות הישראלית היה החרדה של העורכים ושל הבעלים לתפוצת העיתון ולכן אינפורמציה, אפילו רגישה, הופיעה בשל חשש העורכים שאם הם לא יפרסמו עיתון אחר יעשה זאת. היא גם לא הבינה מדוע רשות השידור, ובעיקר קול ישראל, ראתה צורך להיות בתחרות זו. היא לא התלהבה מריבוי ימני החדשות, שכן הן חייבו להתמקד בחדשות טריות בכל שעות היום ולעתים חזרו בערב על דברים שכבר נאמרו בבוקר.

באשר לביקורת, עמדתה הייתה נחרצת.

עיתונות לפי דעתי היא לא רק ביקורת. על העיתונות להשפיע. לא חשוב באיזה כיוון – אבל להשפיע. אם יש ביקורת חשובה שהמבוקר יתייחס אליה ברצינות ויתקן את דבריו. לפי השקפתי, זה חיוני לדמוקרטיה. אם אני קוראת באיזה מקום מאמר ומצטטים אותי לא נכון ומפרשים אותי ברשעות – לא זה יתקן את דרכי. ולכן זה דבר אנטי-דמוקרטי. העיתונות אינה ממלאת את התפקיד העיקרי שלה – להשפיע. זה הורס את הדמוקרטיה ומביא גם דברים קשים למדינה.¹⁰

במיוחד פגעה בה הביקורת כי לא עשתה מספיק להביא לשלום בין ישראל ושכנותיה. הבעיה שלה הייתה כי לא יכלה לאשר כי אכן נפגשה בתדירות עם המלך חוסיין וזה הביא לרגיעה בחזית המזרחית. מאחר שחוסיין התנה את קיום המפגשים בסודיות גמורה והיא הסכימה לכך, לא יכלה לאשר זאת. מה שעשתה היה לבקש מעיתונאי לא לשאול אותה שאלה זו על מנת שלא תשקר.

היא הרגישה נוח הרבה יותר במסיבות עיתונאים בחוץ לארץ, כי הייתה משוכנעת שהכתבים לא ישאלו שאלות מביכות או קנטרניות. בדרך כלל ניהלה מסיבות עיתונאים אלה בכישרון ובחוש הומור. בעת הופעתה בפני מועדון העיתונות הלאומי בווינגטון באוקטובר 1969 היא הצליחה להעביר את המסר כי הנשיא ניקסון נענה להרבה מבקשותיה בנושא הרכש מבלי להיכנס לפרטים. השאלה האחרונה הייתה: "נכדך אומר כי את מבשלת את הגעפילטע פיש הטוב ביותר בישראל. האם תהיי מוכנה לגלות לנו את המתכון?". בתשובתה אמרה: "אם תזמינו אותי שוב, אני מבטיחה לבוא שלושה ימים קודם ולבשל את הגעפילטע פיש לארוחת הצהריים" (מחיאות כפיים סוערות).¹⁰

לעתים היא הודיעה על קווי מדיניות בראיון לעיתון זר. היה זה לטיימס של לונדון, בעת ששרטטה את קווי הגבול שישראל זקוקה להם. זה כלל השארת רמת הגולן וריבונות ישראלית על ירושלים המאוחדת, גבול הביטחון של ישראל חייב להיות נהר הירדן, פתחת רפיח ורצועה בין אילת לשארם א-שיח' שתישאר בידי ישראל. היא שללה הקמת מדינה פלסטינית וערבויות בין-לאומיות ודרשה גבולות בטוחים ומוכרים שייקבעו לאחר משא ומתן ישיר בין ישראל לשכנותיה.¹¹ בימים אלה דרישות אלה אינן נראות מופרות, אבל בתקופת כהונתה כראש ממשלה היא הותקפה רבות על כך שלא עשתה די למען השלום. אם היה משהו שעליו לא יכלה לעבור לסדר

אמריקני שנחת עם תחמושת לאחר הפעלת רכבת האוויר האמריקנית. רק לאחר שנכנסה הפסקת האש לתוקפה ביקרה את החיילים בצד המצרי של תעלת סואץ וברמת הגולן.

"החלטתה שלא להיחשף בפני הציבור הישראלי", כתב אחד מהביוגרפים שלה, "הביאה לכך שמעטים ידעו כי העניינים התנהלו בתבונה ובשיקול דעת על ידי גולדה מאיר. התחושה שרווחה בציבור הייתה כי המדינה מתנהלת ללא יד מכוונת, ואם גולדה השרתה אווירה של איתנות, הרי התחושה הזו לא חללה לאוכלוסייה הרחבה והתירה אותה חשופה לשמועות"¹³. גישתה של גולדה לנושאים סודיים התנקמה בה בשעת המבחן הגדולה ביותר של מדינת ישראל ושל אישיותה.

אחת הטרגדיות הגדולות של גולדה מאיר היא כי הגיעה לשיא כוחה והשפעתה בעת שכבר הייתה עייפה, זקנה ולמעשה מנותקת מהדור הצעיר בישראל שחיפש חיים יותר נורמליים, מעניינים, ונהה אחרי בידור ורכושנות. היו אלה ערכים מנוגדים ביסודם לערכים שעליהם גדלה ואותם ניסתה להטמיע בקרב הדור הצעיר. הנתק מהדור הצעיר בא לידי ביטוי גם ביחסה לאמצעי התקשורת. היא הבינה כי עיתונות חופשית היא חיונית לקיומה של חברה דמוקרטית, אבל בהיותה מוצר של ביורוקרטיה מפלגתית ריכוזית היא לא סמכה על אמצעי התקשורת שידעו לספק לעם את המידע האמיתי והמדויק על המתחולל בישראל כדי שיוכל לשפוט בצורה אובייקטיבית את פעולות ממשלתו. היא סברה כי לפעמים זכות הציבור "לא לדעת" הכול עולה על "זכות הציבור לדעת". היא האשימה עיתונאים ברדידות, בשטחיות ובחוסר רצינות, אבל מעולם לא רצתה לפגוע בחופש העיתונות על ידי חקיקה מגבילה. היא סברה כי העיתונאים חייבים לרסן את עצמם ולהימנע מטיפול בנושאים שהיא ראתה בהם כרגישים. למרות העובדה שדגלה בחופש העיתונות, היא ראתה בתקשורת לעתים קרובות גורם מסוכן לשלטון כי זה עלול לחבל בהרגשת הביטחון של העם ובנכונותו להקריב קורבנות אם יידרש. אחרי מלחמת יום הכיפורים העיתונות לא חדלה מלהלקות את עצמה בשל חלקה בהרגעת הציבור ערב התקפת הפתע של צבאות מצרים וסוריה, וקנתה את גרסת "גורמים יודעי דבר" בממשלה ובצה"ל כי העניינים בשליטה. גישתה של גולדה לעיתונות הושפעה מאוד גם מאמונתה במה שהיא ואחרים קראו "צדקת הדרך", והיא לא הייתה מוכנה לקבל ביקורת על ערכי יסוד.

בין העיתונות ובין גולדה מאיר שררו מעין יחסי אהבה-הסתה. הייתה הערכה גדולה לאישה מופלאה זו על הישגיה הרבים בעבר, אבל הובעו ספקות רבים לגבי מדיניות החוץ שלה וגם נשאלו שאלות לגבי הבנתה את התהליכים החדשים המתרחשים בישראל של ראשית שנות השבעים. ואכן ההתרסקות באה במלחמת יום הכיפורים. בשנותיה האחרונות היא חזרה לדפי העיתונות כמדינאית קשישה, אבל הפעם הייתה זהירה מאוד. היא לא הטיחה ביקורת ביורשה יצחק רבין, למרות העובדה שבחזרי חדרים הייתה בלבה לא מעט ביקורת על דרכו כראש ממשלה והרבה על שר הביטחון שלו, שמעון פרס. היא נמנעה מופגן מלהתייחס אל גילוי מעשי שחיתות בשלטון ובקרב כמה מבכירי מפלגתה שהואשמו במעשים לא נאותים והגנו על עצמם כי עשו זאת למען המפלגה.

לאחר מותה מלאה הארץ דברי שבח והלל על תרומתה לעם ולמדינה. עיתונים מעטים מתחו עליה ביקורת. בלט בהם הארץ

שהוא פרסם מאמר ביקורתי מאוד על ישראל בשל הפלת המטוס הלווי בפברואר 1973.¹²

היא סירבה לקיים מסיבות עיתונאים סדירות לכתבים המקומיים, אך חרגה מעמדה זו בעת שקיימה מסיבת עיתונאים לאחר פרסום דו"ח ועדת ראש הממשלה לילדים ולבני נוער במצוקה (ועדת כץ) ביולי 1973. הנושא היה חשוב מאוד וקרוב ללבה והיא רצתה שהנושא יקבל פרסום מרבי. אולי זה נועד לכפר על הפרסום הרב שניתן להערתה על הפנתרים השחורים לאחר פגישה עם כמה ממנהיגיהם: "הם לא נחמדים". פעם בשנה היא הופיעה בארוחת הצהריים המסורתית מטעם ועדת העורכים על מנת לציין את ה-29 בנובמבר, יום החלוקה. לאחר הארוחה היא השיבה על שאלות שבדרך כלל הוכנו מראש ולא ניתן היה להוסיף שאלות הבהרה במקום. בכך היא לא הייתה שונה מראשי הממשלה שקדמו לה או אלה שבאו בעקבותיה. הנוהג האמריקני של מסיבת עיתונאים במועדים קבועים עם נשיא ארצות הברית לא הותרש במדינת ישראל. היא אף לא הופיעה יחד עם מנהיגי מדינות שביקרו בישראל לענות על שאלות העיתונאים אחרי פגישתם. אחד מהמכשירים להעביר את עמדותיה לציבור בישראל היה הענקת עשרות ראיונות לעיתונות הישראלית בייחוד בערבי חגים, כערב יום העצמאות או ראש השנה. ראיונות שהעניקה לכתבי חוץ, וכאלה היו עשרות במהלך חמש שנות כהונתה ראש הממשלה, ניתנו בין היתר בתנאי שלא תישאלנה שאלות בנושאים אישיים כחייה הפרטיים, משפחתה, קשריה עם בעלה ועם אחרים, ילדיה ונכדיה, ועל דעותיה בנושאי מגדר ומעמד האישה. בעת כהונתה לא היה קיים תפקיד של יועץ ראש הממשלה למעמד האישה. בממשלותיה לא כיהנו שרות ומספר השגרירות שהיא מינתה היה זעום. התגובות על התבטאות אחת שלה בנושא שחרור האישה, שהיא לא מבינה מדוע יש צורך לשרוף חזיות, לא הסכו לה נחת ולכן העדיפה לא להיכנס לשדה מוקשים זה.

משגה יום הכיפורים

אחד המשגים החמורים בתחום התקשורת היה במלחמת יום הכיפורים. היא סירבה בעקשנות להעניק ראיונות לכתבי פנים או חוץ, הופיעה בטלויזיה פעם אחת וקיימה מסיבת עיתונאים אחת לכתבים זרים. קרוב לוודאי שחששה משאלות מביכות כגון אי מוכנותה של ישראל ערב מלחמה זו, אחריותה לכך ומי עשוי לתת את הדין על כך. עם זאת, היא הייתה זו שהחליטה כי כל דובר שיופיע בפני העם בשם הממשלה ייקבע על ידה. היא קבעה לכן כי שר הביטחון משה דיין לא יופיע בטלויזיה ב-8 באוקטובר 1973, אחרי שאחד מעורכי העיתונים דיווח לה על הופעה פסימית במיוחד של שר הביטחון בפני ועדת העורכים לאחר כישלון מתקפת הנגד של צה"ל, ובמקומו יופיע אלוף אהרון יריב, שהפך להיות למעשה דובר הממשלה. את תדרוכי הרקע לכתבים זרים העניק האלוף שלמה גזית בכישרון רב. מאחר שגולדה לא קיימה קשר ישיר עם העם, נראה היה כי יש לה מה להסתיר. כישוריה האישיים למצוא מסילות אל העם לא עמדו במבחן כי היא החליטה לא להופיע בציבור. היא ידעה כי תישאלנה שאלות לא מחמיאות. היא גם לא נפגשה עם ועדת העורכים במהלך המלחמה, לעומת שר הביטחון, שהקפיד להיפגש עם ועדת העורכים פעם ביומיים. היא גם כמעט שלא יצאה ממשרדה לבקר בחזיתות או בבתי חולים. פעם נסעה לשדה התעופה לוד לקבל פני מטוס תובלה

- 13 מירון מדזיני, **גולדה: ביוגרפיה פוליטית**, תל-אביב, ידיעות אחרונות, 2008, ע' 562.
 14 **הארץ**, 10.12.1973.
 15 **מעריב**, 10.12.1973.

מקורות

- אביזוהר, מאיר ואחרים (עורכים), **גולדה: צמיחתה של מנהיגה**, תל-אביב, עם עובד, 1994.
 אבריאלי, אהוד, **פתחו את השערים**, תל-אביב, עם עובד, 1966.
 אהרונסון, שלמה, **בן-גוריון: מנהיג הרנסנס ששקע**, שדה בוקר, המרכז למורשת בן-גוריון, 1999.
 אישון, משה, "ראיון עם גולדה מאיר על עיתונים ועיתונאים", בתוך: **ספר השנה של העיתונאים תשל"ז**, תל-אביב, 1977.
 בראון, ולטר, **הסיפורים שלא סופרו, יומנו של הצנזור הראשי**, תל-אביב, ידיעות אחרונות, 1981.
 גורן, דינה, **תקשורת המונים**, תל-אביב, עם עובד, 1975.
 —, **סודיות, ביטחון וחופש העיתונות**, ירושלים, מאגנס, 1976.
 —, **תקשורת ומציאות**, ירושלים, כתר, 1985.
 גיל, צבי, **בית היהלומים: סיפור הטלוויזיה הישראלית**, תל-אביב, ספרית פועלים, 1986.
 מאיר, גולדה, **חיי תל-אביב**, מעריב, 1975.
 מדזיני, מירון, **גולדה: ביוגרפיה פוליטית**, תל-אביב, ידיעות אחרונות, 2008.
 מירון, לאה, **חזון סוציאליסטי במבחן הקפיטליזם: האידיאל הדמוקרטי בתפיסתה של גולדה מאיר מול מגמות משתנות**, עבודת מסטר, האוניברסיטה העברית בירושלים, 2003.
 נמיר, מרדכי, **שליחות במוסקבה**, תל-אביב, עם עובד, 1971.
 שפירא, אניטה, **ברל, תל-אביב**, עם עובד, 1980.
 "תפקידה של העיתונות במדינה דמוקרטית: שיח עיתונאים עם ראש הממשלה", **ארכיבים שנות אגודת העיתונאים**, ירושלים, 1976, עמ' 165-175.
 Burkett, Elinor, *Golda*, New York, Harper Collins, 2008.
 Martin, Ralph, *Golda Meir: The Romantic Years*, New York, Scribner, 1988.
 Steinberg, Blema, *Women in Power*, Montreal, McGill-Queens University Press, 2008.

שעורכו, גרשום שוקן, שיבה במאמר מערכת את "סמכויותיה ותקיפותה [...] ודבקות בלתי נלאית במטרה [...] אבל חוסר ראית הנולד ודמיון לגבי השאלות המדיניות הגדולות המעיבות על המדינה [...] יש משום טרגיות בכך שעל אף מסירותה וכושר המנהיגות שהיו בה ללא ספק, הוטל עליה בערוב ימיה תפקיד שהוא מבחן עילאי למדינאי מחונן – תפקיד אשר היה גדול וכבד בשביל גולדה מאיר".¹⁴ **מעריב** קלע יותר למטרה בעת שכתב בהספדו: "שילוב נדיר של אומץ ללא שמץ של קלות ראש, של גאווה ללא שמינית של התנשאות, של חוכמה ללא אבק של התחכמות, של פשטות ללא העמדת פנים, של עקשנות ללא התעלמות מגבולותיה, של נאמנות ללא ויתור על עצמיות – שילוב זה הוא אשר העלה את גולדה מאיר לשורה הראשונה של מנהיגות במפלגתה, בתנועת העבודה, במדינה ובעם".¹⁵

הערות

- 1 אניטה שפירא, **ברל, תל-אביב**, עם עובד, 1980, עמ' 254.
- 2 יצחק גרינברג, "גולדה בהסתדרות, שליחה ושליחות", בתוך: מאיר אביזוהר ואחרים (עורכים), **גולדה: צמיחתה של מנהיגה**, תל-אביב, עם עובד, 1994, עמ' 69.
- 3 אהוד אבריאלי, **פתחו את השערים**, תל-אביב, עם עובד, 1966, עמ' 30-31.
- 4 "תפקידה של עיתונות במדינה דמוקרטית, שיח עיתונאים עם ראש הממשלה", **ארכיבים שנות אגודת העיתונאים**, ירושלים, 1976, ע' 167 (להלן: "תפקידה של עיתונות במדינה דמוקרטית").
- 5 על תקופתה במוסקבה ראו גולדה מאיר, **חיי תל-אביב**, מעריב, 1975 (להלן: מאיר, **חיי**), וכן מרדכי נמיר, **שליחות במוסקבה**, תל-אביב, עם עובד, 1971.
- 6 שלמה אהרונסון, **בן-גוריון: מנהיג הרנסנס ששקע**, שדה בוקר, אוניברסיטת בן-גוריון, 1999, עמ' 390.
- 7 **ג'רוזלם פוסט**, 28.2.1973.
- 8 מאיר, **חיי**, עמ' 385.
- 9 "תפקידה של עיתונות במדינה דמוקרטית", עמ' 168.
- 10 **ג'רוזלם פוסט**, 3.10.1969.
- 11 **טיימס**, 12.3.1971.
- 12 **ג'רוזלם פוסט**, 28.2.1973.